

ISSN 2786-5827

Електронне наукове видання

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОЇ АСОЦІАЦІЇ НАУКОВЦІВ.

Серія: економіка, управління, безпека, технології

SCIENTIFIC BULLETIN OF INTERNATIONAL ASSOCIATION OF SCIENTISTS

Series: Economy, Management, Security, Technology

Том 1, № 3, 2022

Volume 1, Issue 3, 2022

www.man.org.ua

Наказом МОН України від 10.10.2022 р. №894 видання включено до **категорії «Б»** за спеціальностями:
051 – економіка; 072 – фінанси, банківська справа та страхування; 073 – менеджмент;
076 – підприємництво, торгівля та біржова діяльність; 292 – міжнародні економічні відносини

DOI: 10.56197/2786-5827/2022-1-3-4

УДК 338

Венгер Віталій Васильович,
доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу секторальних прогнозів та кон'юнктури ринків,
Державна установа “Інститут економіки та прогнозування НАН України”,
вул. Панаса Мирного, 26, м. Київ, 01011, Україна,
email: vengerv@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0003-1018-0909,
Scopus ID: 35759836300

Романовська Наталія Іванівна,
кандидат економічних наук, доцент,
науковий співробітник відділу економічного зростання та структурних змін в економіці,
Державна установа “Інститут економіки та прогнозування НАН України”,
вул. Панаса Мирного, 26, м. Київ, 01011, Україна,
email: romnatalina@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1377-7551

Venger Vitalii,
Doctor of Economic Sciences, Senior Researcher,
Leading Researcher, Department of Sectoral Forecasts and Market Conditions,
State Organization “Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine”
Panasa Myrnoho str., 26, Kyiv, Ukraine, 01011
email: vengerv@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0003-1018-0909,
Scopus ID: 35759836300

Romanovska Nataliia,
PhD in Economics, Associate Professor,
Researcher, Department of Economic Growth and Structural Change in the Economy,
State Organization “Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine”
Panasa Myrnoho str., 26, Kyiv, Ukraine, 01011
email: romnatalina@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-1377-7551

**МЕХАНІЗМИ ТА НАПРЯМИ ФІНАНСУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ
У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: СВІТОВИЙ ДОСВІД**

**MECHANISMS AND DIRECTIONS OF FINANCING UKRAINIAN INDUSTRY IN THE
POST-WAR PERIOD: THE WORLD EXPERIENCE**

Вступ. З лютого 2022 року триває повномасштабна війна рф проти України. Значна частина майна України пошкоджено, зруйновано, захоплено. Крім того, Україна несе значні втрати людського капіталу.

Оскільки наразі війна триває, то збитки зростають. Звичайно, що найголовніший пріоритет сьогодні – це отримати від західних партнерів якомога більше важкого озброєння, щоб якнайшвидше виграти війну. Проте крім військового аспекту, є ще економічний. Щоб воювати – потрібно мати ресурси. Саме тому відбудову України варто планувати вже сьогодні. Щоб зробити Україну вільною, сильною, сучасною та безпечною після війни – потрібно мати ресурси. Незважаючи на це, Україна має стати найбільш вільною, найбільш сучасною і найбільш безпечною країною Європи. Відтак відбудова України – це не лише про те, що маємо зробити після перемоги або в наступні роки, а й те, що потрібно робити вже просто сьогодні.

Матеріали та методи. Теоретико-методологічну базу дослідження складають наукові праці в першу чергу зарубіжних вчених. Дослідження наукової проблеми проведено за допомогою критичного та наукового аналізу, методів наукового узагальнення та систематизації, індукції та дедукції. Результати дослідження, висновки та рекомендації обґрунтовано на основі інтегрованого підходу.

Результати і обговорення. Наразі актуальним постає питання консолідації ресурсів для повоєнного відновлення вітчизняної економіки.

У статті розглянуто досвід післявоєнного відновлення *Ізраїлю, Японії, Південної Кореї, Західної Європи (насамперед Німеччини)* оскільки вони змогли поставити ставку на свої сильні сторони та досягти суттєвого успіху.

Висновки. Виходячи із світового досвіду та враховуючи безпрецедентну фінансову, військову і політичну підтримку зовнішніми партнерами, для України сьогодні важливо визначити пріоритети економічного розвитку.

На наш погляд, такі пріоритети мають формуватися на основі розвитку стратегічно важливих видів промислової діяльності, які інтегровані в глобальний світ, і мають мультиплікативний ефект в забезпеченні енергонезалежності та формуванні напрямів технологічних проривів, завдяки яким Україна зможе інтегруватися в сучасний глобальний перерозподіл інноваційних видів діяльності та забезпечувати собі рівноправність участі, в тому числі й шляхом вироблення якомога вищого ступені переробки кінцевої продукції для цих цілей. Більше того, стратегічні цілі мають формуватися, враховуючи необхідність повоєнного відновлення промисловості на засадах використання в першу чергу внутрішніх ресурсів для таких видів промислової діяльності, як: видобування й глибока переробка титану, літію, алюмінію та на їх основі виробництва високотехнологічної продукції для цілей кінцевого споживача, а також створення умов для розвитку атомної енергетики та виробництва синтетичного палива. Посилює значення перспектив розвитку вищеназваних видів промислової діяльності й те, що Україна має потужну науково-дослідну та дослідно-конструкторську базу, наукові школи в галузі матеріалознавства, металургії та інженерії титану, літію, алюмінію, атомної енергетики, синтетичного палива тощо, які мають можливість на високому науково-практичному рівні здійснювати супровід подальшого конкурентоспроможного розвитку нових проривних наукоємних технологій та виробництв.

Ключові слова: українська промисловість, механізми, напрями, фінансування, світовий досвід, повоєнний період

Introduction. Since February 2022, the Russian Federation has continued a full-scale war against Ukraine. Much of Ukraine's property has been damaged, destroyed and confiscated. In addition, Ukraine has suffered significant losses of human capital.

As the war continues, casualties are mounting. Of course, the most important priority today is to obtain as many heavy weapons as possible from Western partners in order to win the war as soon as possible. However, in addition to the military aspect, there is also the economic. To fight -

you need resources. That is why the reconstruction of Ukraine should be planned today. To make Ukraine free, strong, modern and secure after the war, we need resources. Despite this, Ukraine must become the freest, most modern and safest country in Europe. So rebuilding Ukraine is not just something that we should do after the victory or in the next few years, but something that we should do right now.

Materials and methods. Theoretical and methodological basis of research consists of scientific works, primarily foreign scientists. The study of the scientific problem is carried out with the help of critical and scientific analysis, methods of scientific generalization and systematization, induction and deduction. The findings, conclusions and recommendations are based on an integrated approach.

Results and discussion. Currently, the issue of consolidation of resources for the full recovery of the domestic economy is relevant.

The article considered the post-war reconstruction experiences of Israel, Japan, South Korea, Western Europe (primarily Germany), because they were able to bet on their strong sides and make significant progress.

Conclusions. On the basis of international experience and considering the unprecedented financial, military and political support from external partners, it is important for Ukraine to set priorities for economic development.

In our view, such priorities should be based on the development of strategic industrial activities, integrated into the global world and having multiplier effect in ensuring energy independence and formation of directions of technological breakthroughs, In this way, Ukraine will be able to integrate into the modern global redistribution of innovation activities and ensure equitable participation, in particular by developing the maximum possible degree of processing of final products for these purposes. In addition, strategic objectives should be formulated taking into account the need for full-scale industrial recovery using domestic resources, particularly for industrial activities such as titanium mining and deep processing, Lithium, aluminum and their basis for high-tech products for end users, as well as the creation of conditions for the production of nuclear energy and synthetic fuel. Stresses the importance of the prospects for the development of the above-mentioned industrial activities and the fact that Ukraine has a strong research base, scientific schools in the field of materials science, metallurgy and titanium engineering, lithium, aluminium, nuclear energy, synthetic fuel, etc. they have the opportunity to further competitive development of new breakthrough technologies and production at a high scientific and practical level.

Keywords: Ukrainian industry, mechanisms, directions, financing, world experience, post-war period

JEL Classification: E61, F62, H12, L52

Вступ. 3 лютого 2022 року почалось повномасштабна війна рф проти України, яка триває уже понад 8 років та 8 місяців. Поряд із повномасштабним вторгненням військові рф не лише вбивають людей та нищать інфраструктуру, а й намагаються позбавити українців власного бачення майбутнього.

Загалом з початку війни рф проти України пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 15,3 тис. багатоповерхівок, 115,9 тис. приватних будинків, 388 підприємств, 43,7 тис. одиниць сільськогосподарської техніки, 1991 магазинів, 798 дитсадків, 934 медзаклади, 715 культурних споруд, 593 аптеки, 119 об'єктів соціальної сфери, 17 ЦНАПів¹.

¹ Загальна сума прямих збитків інфраструктури зросла до \$113.5 млрд, мінімальні потреби у відновленні зруйнованих активів наближаються до \$200 млрд. KSE. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zrosla-do-113-5-mlrd-minimalni-potrebi-u-vidnovlenni-zruynovanih-aktiviv-nablizhayutsya-do-200-mlrd/> (дата звернення: 25.09.2022 р.)

За даними Київської школи економіки станом на 22 серпня 2022 р. сума прямих збитків інфраструктури через війну в Україні склала 113,5 млрд дол. США. Найбільша частина в загальній сумі збитків належить житловому фонду. Внаслідок бойових дій зруйновано та/або пошкоджено 131,3 тис. житлових будинків на суму в 47,8 млрд дол. США. На другому місці – збитки інфраструктури, які продовжують зростати, і станом на 22 серпня становили 35,1 млрд дол. США. Так, за останніми даними внаслідок бойових дій пошкоджено або зруйновано 311 мостів та мостових переправ, 24,8 тис. км комунальних доріг та доріг державного і місцевого значення. Водночас за інформацією Міністерства інфраструктури України вже відновлено проїзд 49 штучними спорудами на автодорогах державного значення, з яких 20 – у Київській та 17 – у Чернігівській областях.

За оцінкою експертів проєкту “Росія заплатить”, зросли збитки завдані підприємствам та промисловості – до 9,5 млрд дол. США, сфері освіти – до 3,9 млрд дол. США та транспорту – до 3 млрд дол. США. Збільшення цих сум пов’язане зі зростанням кількості пошкоджених та зруйнованих об’єктів. Крім того, була переглянута методика непрямой оцінки втрат малого бізнесу (розрахунок ведеться не по найбільших містах, а по областях), також було додано ФОПи. Внаслідок війни українці вже втратили понад 188 тисяч легкових авто, загальна сума збитків яких складає 1,7 млрд дол. США. Ці обрахунки не враховують кількості і вартості не зареєстрованих в Україні авто, тож фактична сума збитків може бути значно вищою.

Оскільки наразі війна триває, то збитки зростають. Звичайно, що найголовніший пріоритет сьогодні – це отримати від західних партнерів якомога більше важкого озброєння, щоб якнайшвидше виграти війну. Проте крім військового аспекту, є ще економічний. Щоб воювати – потрібно мати ресурси. Саме тому відбудову України варто планувати вже сьогодні. А для цього насамперед у нас має бути розуміння, що ж допомогло іншим країнам стати успішними після війни.

Матеріали та методи. Теоретико-методологічну базу дослідження складають наукові праці в першу чергу зарубіжних вчених. Дослідження наукової проблеми проведено за допомогою критичного та наукового аналізу, методів наукового узагальнення та систематизації, індукції та дедукції. Результати дослідження, висновки та рекомендації обґрунтовано на основі інтегрованого підходу.

Результати і обговорення. Питанням історії України (Грицак, 2021), російсько-української війни та їх наслідкам (Магда, 2015; Оцінка втрат України, 2022; Рущенко, 2015; Скрипниченко, 2022; Чалюк, 2022;), процесам відновлення та розбудови миру у східних регіонах України (Амоша, 2020), відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн (Абрахам, 2019; Власюк, 2014; Гуменюк, 2022; Іванов, 2019; Сенор, 2019; Шаров, 2015) присвячено багато праць. У праці Є. Магди (Магда, 2015) розглядаються історичні, енергетичні, інформаційно-психологічні аспекти гібридної війни, через які Україна стала жертвою агресії з боку РФ. У праці Ю.О. Чалюк досліджено глобальні соціально-економічні наслідки російсько-української війни; проаналізувати вплив російського вторгнення в Україну для найменш розвинених країн світу та країн з низьким рівнем доходу, які мають дефіцит продовольства та залежать від імпортованих харчових продуктів, покладаються на українські продовольчі товари для задоволення своїх споживчих потреб (Чалюк, 2022). Також багато публікацій присвячено проблемам війни, відновленню країни в післявоєнний період присвячено багато наукових публікацій, зокрема науковим колективом Державної установи “Інститут економіки та прогнозування НАН України” проведено оцінку потенційних втрат національної економіки України від воєнного вторгнення країни-агресора. Отриманні результати не можуть бути остаточними, оскільки наразі ще триває війна. Наразі постає питання не лише консолідації наявних ресурсів для захисту державного суверенітету, а й питання повоєнного відновлення вітчизняної економіки (Оцінка втрат України, 2022).

Досвіду післявоєнного відновлення є небагато, проте такі країни існують. Зокрема, можна виділити досвід *Ізраїлю, Японії, Південної Кореї, Західної Європи (насамперед*

Німеччини) оскільки вони змогли поставити ставку на свої сильні сторони² та досягти суттєвого успіху.

Так, досить привабливим для України є досвід *Ізраїлю*. Це обумовлено тим, що по-перше, ця країна уже десятиліття процвітає в умовах постійних воєнних загроз та ворожого оточення. По-друге, ця країна двічі здивувала світ, спочатку ставши одним із основних аграрних виробників, не маючи при цьому відповідних природних ресурсів, а наразі – перетворившись на інноваційного лідера. По-третє, на старті економічних перетворень Ізраїль був схожий на сучасну Україну зі складними умовами державотворення, а це: важкий воєнний конфлікт, економічна криза, соціальна дестабілізація, загроза продовольчій безпеці, висока залежність від зовнішнього постачання продукції, зброї, капіталу (Бондарук, 2022). Сьогодні Ізраїль входить в десятку високотехнологічних країн світу. Це не лише один із провідних виробників, а й світовий експортер інноваційної продукції.

Передумовою “Ізраїльського економічного дива” було визначення ще у 50–60-х рр. ХХ ст. чітких пріоритетів розвитку країни, а це:

- стимулювання аграрного та промислового виробництва з метою досягнення самозабезпечення, розвитку зовнішньоторговельної діяльності та посилення позицій на геополітичному просторі;

- створення власного оборонного комплексу у цілях посилення військової безпеки;

- розвиток інтелектуального потенціалу нації через активну підтримку науково-освітньої сфери.

Підтвердження даної тези є те, що саме у 1950–1960-ті рр. увесь державний бюджет Ізраїлю розподілявся таким чином: 1/3 йшла на підтримку сільського та водного господарства, 1/3 – на оборону країни та 1/3 – на розвиток науково-освітньої галузі.

Ключову роль у розвитку аграрного сектору Ізраїлю відіграла урядова підтримка через механізм прямого фінансування. До прикладу, у 1990-х рр. щорічно ізраїльський уряд виділяв 300 млн дол. США на розвиток сільського господарства³. У той же час, урядова допомога носила винятково цільовий характер і спрямовувалася на виробництво тієї продукції, яка була експортно-перспективною. Зі скороченням попиту на зовнішньому ринку на певну продукцію або появою сильнішого конкурента, державні кошти переорієнтовувалися на розвиток іншого, більш “вигідного” виробництва. Також аграрії отримували значні субсидії та пільгові кредити. Державна підтримка надавалася не тільки безпосередньо аграрним виробникам, а й суміжним галузям: значні кошти вкладалися в нові аграрні та водні технології такі, як системи зрошення, водопостачання, опріснення, переробки стічної води; підтримувалося розгортання виробництва сільськогосподарських машин та обладнання, хімічних та мінеральних добрив, пестицидів, харчової та фармацевтичної промисловості тощо (Бондарук, 2022). Крім того, уряд забезпечував фінансову допомогу розвитку фермерської освіти – було створено низку регіональних центрів навчання та консультування виробників, а також проведення масштабних досліджень та розробок в аграрній сфері, які дозволили вирощувати сільськогосподарські культури в пустелі.

Загалом, урядова підтримка розвитку аграрного виробництва здійснювалася й через механізм розгалуженої системи органів та інститутів, серед яких Міністерство сільського господарства, Міністерство економіки та інновацій, ради з виробництва та маркетингу рослин, Центр сільськогосподарських досліджень тощо. При цьому, зазначені державні органи виконують не стільки адміністративну, контролюючу та регулюючу функцію, скільки виступають “співучасниками” виробництва через систему централізованого планування та центрами спільного прийняття державно-приватних рішень. До прикладу, спеціалізовані аграрні ради займаються просуванням продукції на зовнішні ринки: вони беруть на себе

² <https://nv.ua/ukr/opinion/viy-na-v-ukrajini-yak-vidbuduvati-ukrajinu-pislya-viyini-zahidna-nimechchina-ostanni-novini-50250055.html> (дата звернення: 25.09.2022 р.)

³ <https://agravery.com/uk/posts/show/innovacii-u-pusteli-ak-i-comu-izrail-stav-koliskou-agrostartapiv> (дата звернення: 25.09.2022 р.)

функції проведення маркетингових досліджень, збору та поширення ринкової інформації, освоєння нових ринків збуту. Фермери ж зосереджуються тільки на самому процесі виробництва. Такі ради фінансуються за рахунок держави, а також невисоких аграрних зборів, роялті від ліцензій і комісій з продажу продукції. Тобто, це державний орган, який діє як ринково-маркетингова компанія, зацікавлена у виробництві, просуванні та продажу продукції.

Ще одним чинником стрімкого розвитку аграрного виробництва Ізраїлю стало налагодження тісної кооперації між виробниками, науковими інститутами та державними установами. Відповідно в країні сформувалася унікальна екосистема державно-приватно-наукового партнерства – так званий “золотий трикутник”.

Важливу роль у стрімкому розвитку ізраїльського аграрного виробництва відіграла масштабна фінансова підтримка заможної ізраїльської діаспори. Ще у 1901 р. було засновано Єврейський національний фонд, який фінансував розвиток сільського господарства Ізраїлю. Це неприбуткова та квазіурядова організація, за кошти якої було насаджено 240 млн дерев, побудовано 180 дамб і водосховищ, освоєно 250 тис. десятин землі і створено понад 1000 парків, а також потужну транспортно-логістичну інфраструктуру. Розвитку країни сприяли й приватні інвестори – барони Моріс та Едмонд де Ротшильд. У 1970 р. під егідою американської діаспори було створено Фонд американсько-ізраїльських сільськогосподарських досліджень та розробок, який за увесь час інвестував близько 300 млн дол. США в ізраїльську науково-дослідну сферу (Абрахам, 2019). З середини 1990-х рр. посилилася значущість приватних венчурних фондів, таких як International Finance Corporation, Vertex Ventures, Horizon Ventures тощо.

Таким чином, цільове державне та приватне інвестування як безпосередньо аграрних виробників, так і високотехнологічного розвитку суміжних галузей, які забезпечували сільське господарство (виробництво агротехнологій, машин та обладнання, хімічна індустрія, харчова промисловість, фармацевтика), субсидування й кредитування виробників, ліквідація державного бюрократизму, стимулювання фермерської освіти та наукових досліджень, унікальний механізм державно-приватно-наукового партнерства сприяли формуванню розвиненої моделі інтенсивного аграрного виробництва, яка стала основою продовольчого забезпечення країни та посилення її експортних позицій.

Для стимулювання інвестиційної діяльності введено в дію такі закони, як: “Про заохочення інвестицій”, “Про підтримку промислових досліджень і розробок”, “Про регулювання операцій в іноземній валюті”, створено Фонд заохочення малого підприємництва, розроблено систему кредитних і податкових пільг для бізнесу: надання спеціальних привілеїв, звільнення від адміністративних обмежень, вільні умови репатріації прибутків.

Розробка відповідного нормативно-правового забезпечення, виробниче субсидування, система пільгових кредитів та податкових привілеїв поряд зі сприятливою інноваційною політикою держави, яка реалізовувалася через різні програми грантового фінансування окремих галузей (машинобудування, галузі енергетики, хімічної індустрії, фармацевтики тощо), сприяла формуванню потужної бази середньо-технологічного та середньо-високотехнологічного виробництва, роль якого в експорті залишається значною і сьогодні (Бондарук, 2022).

Основною ж передумовою переходу Ізраїлю до високих технологій став розвиток оборонної промисловості. Так, протягом 1960–1990-х рр. було налагоджено потужне виробництво високотехнологічної зброї, військової електроніки, пілотно-навігаційних систем, космічних апаратів, радіолокаційних систем, систем ППО тощо. Постійна воєнна загроза сприяла тому, що з середини 1970-х рр. Ізраїль стає країною з власними космічними розробками, у 1990–2000-х рр. – лідером у сфері кібербезпеки. Потужному розвитку оборонного сектору Ізраїлю сприяла державна підтримка (третина бюджету йшла на військове виробництво), а також фінансова допомога США й німецькі репарації. У 1973–1982 рр. щорічні гранти та фінансова допомога США складала 1,9 млрд дол. США, що

покривало до 60% оборонного імпорту, у 2000-х рр. 2 млрд дол. США. Загалом з 1976 по 2001 р. Ізраїль отримав від США 81 млрд дол. США, за останні півстоліття – 130 млрд дол. США. Проте кошти йшли на закупівлю американської зброї, тільки чверть з них дозволялося використовувати на власні воєнні розробки, при цьому Ізраїль – єдина країна, щодо якої допускалася така практика (Бондарук, 2022).

Фінансування потребували й науково-дослідні розробки у військовій сфері. Тут важливу роль відіграв Ізраїльський науковий фонд. За організаційної підтримки державної Академії природничих та гуманітарних наук він надавав на конкурсній основі грантові кошти у сфері точних наук та технологій, наук про життя та медицину, гуманітарних та соціальних досліджень. Додаткове фінансування здійснювали двосторонні фонди, такі як, наприклад, Американсько-ізраїльський двосторонній науковий фонд та Німецько-ізраїльський фонд наукових досліджень. Дані кошти спрямовувалися на створення низки науково-дослідних центрів та впровадження програм покращення освіти. Наприклад, під егідою Міністерства оборони Ізраїлю успішно запущено та реалізовано елітні навчальні програми Talpiot і Psagot для підтримки обдарованої академічної молоді. З метою розширення експорту ізраїльської військової продукції було створено відповідний орган регулювання та координування – Департамент військової допомоги іноземним державам та військовому експорту (SIBAT), серед завдань якого – просування ізраїльської продукції на зовнішні ринки; сприяння кооперації у військово-промисловій сфері; забезпечення маркетингу та збуту військової продукції у силові структури країни; надання послуг щодо експорту озброєнь та військової техніки; ліцензування військово-експортної діяльності.

Загалом, за роки розбудови оборонного сектору Ізраїлю було налагоджено потужну науково-дослідницьку інфраструктуру та сформовано когорту висококваліфікованих фахівців та інженерів з передовим досвідом аеродинаміки, авіоніки, комп'ютерної техніки, комунікацій, обробки зображень та електроніки, частина з яких переходить з військового у цивільний сектор. Свого часу значні інвестиції в авіаційній, космічній та військовій галузях створили нові технології, які стали основою для інноваційного розвитку сфери виробництва медичного обладнання, комп'ютерного та апаратного забезпечення, телекомунікацій, електроніки та мікроелектроніки, програмних продуктів. Це відбувалося за рахунок перенесення високих технологій у цивільне виробництво. Таким чином, тісна кооперація військового та цивільного виробництва через обмін інтелектуальним капіталом та інноваційним надбанням зумовила формування та активну реалізацію виробничого потенціалу високотехнологічних прибуткових галузей. З початку 1990-х рр. було запроваджено державні проекти Inbal, Yozma, Magnet та Nofar, які створили місцеву індустрію венчурних фондів та бізнес-інкубаторів, скерованих на підтримку технологічних стартапів. До прикладу, Yozma була запущена Головним науковим управлінням Міністерства торгівлі та промисловості Ізраїлю, керівництво здійснювали професійні “венчурні інвестори”. Суть програми зводилася до такого:

- державні кошти інвестувалися у 10 дочірніх фондів, кожний з капіталом у 20 млн дол. США;

- керували фондами один ізраїльський партнер та один американський чи європейський (з іменем та гарною репутацією);

- 8 млн дол. США залишалися у розпорядженні венчурного фонду, які у разі неуспіху не поверталися державі, а решта 12 млн дол. США вкладалися в інноваційні ідеї та розробки;

- у разі вдалого капіталовкладення партнери могли викупити частку держави практично за суму інвестицій⁴.

Варто відмітити, що це лише один із механізмів державної підтримки впровадження високих технологій, який виявився достатньо ефективним. За 1991–2000 рр. за такою схемою було створено до 800 нових компаній у сфері високотехнологічних виробництв, при цьому доходи Ізраїлю від інновацій зросли з 1,6 млрд. дол. США до 12,5 млрд. дол. США. Інший

⁴ https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/294057_yozma_ukraini.html (дата звернення: 25.09.2022 р.)

механізм – налагодження тісної співпраці між державою, науковими інститутами, університетами та приватним бізнесом через формування технологічних кластерів та інкубаторів. Механізм функціонування останніх в Ізраїлі досить простий, проте дієвий – технологічний інкубатор забезпечує фінансову підтримку стартапу чи компанії-початківця, яка працює у сфері високих технологій, при цьому 85% бюджету бізнес-проєкту покриває держава, а 15% – інкубатор в обмін на 50% акцій компанії⁵. Тобто, саме держава бере на себе більшу частину ризиків. Через діяльність венчурних фондів, технологічних кластерів та бізнес-інкубаторів країна поступово перетворилася на одного із світових лідерів стартапів, створила власну Силіконову долину, стала центром комп'ютерних біо- та нанотехнологій.

Загалом, як свідчить досвід Ізраїлю, велика частка ізраїльських науково-дослідних розробок фінансується іноземними компаніями, фондами діаспори та міжнародними грантами. Зазвичай кошти надаються траншами, на умовах суворої підзвітності. При цьому, висока прозорість, справедливість та цільове використання міжнародної фінансової допомоги, державних та приватних грантів на розвиток інновацій тощо забезпечується через розгалужену систему органів боротьби з корупцією: Поліція Ізраїлю, Державна прокуратура, Відомство Ізраїлю по боротьбі з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, Управління Ізраїлю по цінних паперах, Управління державного контролера та омбудсмена, Комісія з питань державного контролю, Комісія з питань етики, Управління державних компаній тощо. Ці органи є відособлені від міністерств, відокремлені один від одного, діють за принципом “дублювання моніторингу”, тому корупційні схеми щодо нецільового використання чи відмивання коштів практично зведені до нуля (Бондарук, 2022).

Також уряд Ізраїлю розробив систему державних податкових стимулів для інноваційних компаній. При цьому, ізраїльське законодавство чітко визначає критерії “інноваційності”. Зокрема, такі підприємства мають витратити на науково-дослідні розробки не менше 7% від свого річного доходу; мати 20% і більше працівників, які отримують заробітну плату за проведені науково-технічні розвідки та дослідження; досягати середньорічного зростання доходу на 25% за останні 3 роки (що передують податковому року); бути визнаними “інноваційними компаніями” Національним управлінням технологічних інновацій за вищевказаними показниками. За махінації та зловживання передбачено великі штрафи або сім років ув'язнення. Компанії, які отримують кошти чи пільги, контролюються спеціальними урядовими комісіями та проходять жорсткий зовнішній аудит, тому відмивання коштів практично неможливе. Одним із принципово важливих етапів аудиту є оцінка рівня створення доданої вартості у процесі впровадження інновації та виробництва продукції. Якщо рівень доданої вартості високий, якість продукції відповідає жорстким вимогам, держава може надати цій компанії додаткові пільги. Розвитку середнього бізнесу ізраїльський уряд сприяє через відповідні кредитні інструменти – державні гарантії компаніям-початківцям у розмірі 85%, при цьому сума кредиту може сягати 500 тис. дол. США. Держава бере на себе й фінансування НДДКР у приватному секторі на рівні 20–50%.

Отже, промислово-інноваційна політика ізраїльського уряду, реалізована через механізми гарантованого фінансування НДДКР та розвитку інтелектуального капіталу, законодавчого реформування, субсидування, податкових та кредитних пільг, забезпечила розбудову середньо-технологічних та середньо-високотехнологічних галузей, виробничий та науковий потенціал яких став фундаментом для переходу до розвитку високотехнологічних виробництв та формування інноваційної спрямованості національного експорту.

На особливу увагу заслуговує досвід *Японії* у повоєнній відбудові економіки, бо за 1935–1945 рр. вона втратила майже 70% активів. Після війни японці насамперед акцентували увагу на створенні промислової бази та розвитку інфраструктури. Важливо, що розвиток промисловості йшов паралельно з екологічним регулюванням. США активно фінансово допомагали Японії в усіх сферах, крім військової. Проте, на думку С. Іванова, обсяг наданої

⁵<https://nv.ua/ukr/opinion/viyna-rosiji-proti-ukrajini-yak-ukrajini-vidnoviti-ekonomiku-pislya-viyni-izrajil-ostanni-novini-50229005.html> (дата звернення: 25.09.2022 р.)

Японії економічної допомоги з боку США, яка головним чином виділялася протягом 1945–1952 рр. як пільгові кредити у грошовій і натуральній формах на суму 2,4 млрд. дол. США, є дещо перебільшеним. Крім того, Світовий банк надав Японії кредити на суму 860 млн дол. США (Іванов, 2019). Водночас, така фінансова допомога дала можливість модернізувати обладнання та створити нові виробництва. Також представники американської влади запровадили низку реформаторських рішень: ввели антимонопольне законодавство; зменшили податки на підприємницьку діяльність; провели земельну та податкову реформу тощо.

Варто зазначити, що однією з провідних економічних політик Японії стала ставка на пріоритетні галузі. Підприємства, що працювали в пріоритетних галузях японської економіки отримували допомогу від держави (пільгові кредити та субсидії). Також Японія активно придбавала патенти та ліцензії на наукові відкриття та оригінальні технології які пристосовували до своїх умов і отримували з цього величезні прибутки. Особливого значення набула торгівля, адже країна імпортувала дешеву сировину з держав, що розвивалися, а після цього готову продукцію експортувала до розвинутих країн – США, Канади, Австралії, країн Європи, що позитивно вплинуло на її економічний розвиток.

Загалом, відновлення та розвиток повоєнної Японії відбувався шляхом:

- реалізації економічної політики, яка ґрунтувалася на глибокому аналізі зсуву глобальних тенденцій;
- впровадження всеохоплюючої конкретної стратегії відновлення на основі індустріалізації, вдосконаленні технологій і динамічному розвитку торгівлі;
- встановлення інвестицій основним пріоритетом, а споживання суттєво обмежувалося;
- відновлення вільних ринків через концентрацію зусиль на насичення ресурсами;
- проведення ретельного аналізу щодо визначення ключових аспектів і розробки реалістичних та конкретних програм розвитку (мова йшла насамперед про відновлення і будівництво технологічно передових галузей промисловості).

Усі, хто вивчав чинники економічного зростання повоєнної Японії, наголошують на важливості вивчення японцями досвіду інших країн, підвищенню рівня освіченості населення, підтримці наукових досліджень.

Становить інтерес досвід повоєнного відновлення **Південної Кореї**. До 1945 р. Корея була окупована Японією, по суті, її колонією. Три роки, до 1953 р., на території країни тривала запекла громадянська війна. Вона завершилася розподілом країни на дві частини – КНДР, що на півночі півострова та Республіку Корея, що на півдні. Перехід від колоніального минулого та наслідків трирічної війни до демократії відбувався непросто. Ситуацію ускладнювали не лише велика кількість загиблих і повоєнна розруха. Фактично, вся промисловість або була зруйнована, або ж залишилася на півночі країни в КНДР⁶. Проте це не завадило країні за рекордно малий термін, практично за одне покоління, перетворитися на одного із світових лідерів у галузі інновацій, розбудувати потужну економіку та увійти в двадцятку найсильніших за обсягом ВВП країн світу. При цьому варто зазначити, що Південна Корея – чи не єдина країна у світі, яка практично не має природних корисних копалин, зокрема природного газу та нафти, а суходільний кордон має лише з Північною Кореєю, на якому й досі є потужні укріплення та оборонні позиції. З власних продуктів харчування – переважно рис, овочі й морські продукти, решту – понад 70% продуктів – імпортує з інших куточків світу.

Після громадянської війни Південну Корею підтримав увесь західний цивілізований світ – країни надали ресурси, політичну і військову підтримку для подальшого розвитку. Однак тут варто віддати належне самим корейцям, які дуже вміло скористалися допомогою. Основну ставку вони зробили на свій єдиний ресурс – людей.

Ще у 1960-х рр. Південна Корея була однією з найбільш розвинутих країн світу, мала слабку виробничу базу та зовсім не розвинутий сектор науки і технологій. Там працювало лише два

⁶ <https://iprosvita.com/pivdenna-koreia-ekonomichne-dyvo-za-odne-pokolinnia> (дата звернення: 25.09.2022 р.)

державні науково-технічні заклади. Тож насамперед уряд всі зусилля сконцентрував на підвищенні рівня освіти і науки та професійної компетентності. Завдяки цьому країні швидко вдалося підготувати армію висококваліфікованих інженерів і робітників, які стали основою для економічного зростання. Велика кількість корейської молоді поїхала навчатись закордон. Згодом чималі кошти – і державні, і приватні – було інвестовано саме в науково-дослідні й дослідно-конструкторські розробки. Завдяки цьому наприкінці 1970-х рр. почався шалений розвиток науково-технічного комплексу та промисловості, який і нині є пріоритетним напрямом у розвитку південнокорейської держави. Тож значною мірою Південна Корея досягла успіхів у створенні унікальної інноваційної системи саме завдяки великим і безперервним інвестиціям у розвиток людських ресурсів та науки. Серед провідних галузей – біотехнологія, приладобудування, інформатика й зв'язок. Південна Корея стала одним з лідерів у сфері кораблебудування. У результаті проведених заходів зростання промислового виробництва становило 25% на рік, причому в середині 1970-х рр. його темпи збільшилися до 45% на рік. Загалом за майже три десятиліття (з 1962 р. по 1989 р.) ВВП Південної Кореї щорічно збільшувався в середньому на 8% (з 2,3 млрд. дол. США у 1962 р. до 204 млрд. дол. США у 1989 р.). Середній річний дохід населення зріс з 87 дол. США/особу в 1962 р. до 4830 дол. США/особу в 1989 р. Частка промислового сектору в 1962 р. становила 14,3% ВВП, у в 1987 р. – 30,3%. Обсяг торгівлі товарами народного споживання підвищився з 480 млн. дол. США у 1962 р. до 127,9 млрд. дол. США у 1990 р. (Іванов, 2019).

Заслуговує на увагу тісний зв'язок у країні між вищою школою, державними науково-дослідними інститутами й приватними фірмами. Як правило, вони схильні до географічної консолідації й діють у межах колись міської, а тепер регіональної агломерації. Прикладом можуть бути Долина Даедеок, Технопарк Похан і Долина Тегеран, що навколо Сеула, які будувалися за принципом Силіконової долини у США⁷.

Також в Південній Кореї дуже раціонально вибудовані промислові ланцюжки. Наприклад, у місті Пусан, яке розташоване на березі океану, неподалік від порту збудовано один із провідних автомобільних заводів, найбільший у світі комбінат, який виготовляє метал для автомобілів та низка підприємств електротехнічної галузі. Таке розташування дає змогу щойно вироблені автомобілі безпосередньо з цехів, які розташовані практично в порту, відправляти кораблями в усі країни світу.

Отже, сьогодні Південна Корея – це високорозвинена країна, член “Великої двадцятки”, одинадцята економіка світу за розміром. Південна Корея часто наводиться як приклад успішного втручання держави в економіку, а її результати не можуть не вражати. Так, лише за підсумками 2016 р. ВВП Південної Кореї становив 1432 млрд. дол. США (11 місце у світі); ВВП на душу населення становив 27,8 тис. дол. США; частка середнього класу досягла 45% від дорослого населення країни, а рівень безробіття – 3,5%; прямі іноземні інвестиції в економіку країни склали 198 млрд. дол. США; за легкістю ведення бізнесу країна посідає 5 місце у світі; у рейтингу Глобального індексу інновацій країна посідає 14 місце у світі; витрати на НДДКР – 45% від ВВП; в індексі сприйняття корупції Південна Корея займає досить високе 36 місце з 167 країн.

Поряд із цим варто зазначити, що в Південній Кореї є і невдалий період реформування (1953–1961 рр.). Цей період характеризувався високим рівнем корупції, низьким економічним зростанням, високими тарифами на імпортні товари, в країні одночасно існувало кілька валютних курсів. Політика імпортозаміщення виявилася невдалою, спроба забезпечити країну товарами за рахунок внутрішнього виробництва провалилася, але дала можливість нажитися наблизеним до влади бізнесменам. У цей період дуже важливою підтримкою стала американська фінансова допомога: 50% бюджету Південної Кореї фінансувалося за рахунок американських кредитів; 70% оборонних витрат проводилися за кошти американських платників податків. Також за рахунок американських грошей покривалося 70% імпорту і 80% капіталовкладень у Південній Кореї.

⁷ <https://iprosvita.com/pivdenna-koreia-ekonomichne-dyvo-za-odne-pokolinnia> (дата звернення: 25.09.2022 р.)

З приходом до влади президента Пак Чон Хи в 196 р. підхід до реформування економіки різко змінився: замість політики імпортозаміщення була зроблена ставка на збільшення експорту і підпорядкування інтересів великого бізнесу державним цілям і завданням. Поряд із цим уряд надавав широку підтримку будь-якому бізнесмену, який міг забезпечити розширення міжнародних ринків збуту для продукції південнокорейського виробництва. Поступово компанії-невдахи відсівалися, зате відбувалося бурхливе зростання активів успішного бізнесу. Великий бізнес був підзвітний уряду з точки зору виконання планів експортної експансії на світовий ринок. Виводити капітали за кордон не дозволялося, державні ресурси і приватні капітали були спрямовані на розвиток промисловості та розширення експорту. Влада активно підтримувала великий бізнес, забезпечувала його пільговими кредитами, податковими послабленнями і держзамовленнями заради швидкого зростання виробництва та експорту. Саме зміна політики економічних реформ призвела до приголомшливого результату: корейському уряду вдалося “побудувати все з нічого”.

Відомим прикладом відродження зруйнованої економіки Західної Європи є повоєнний (після Другої світової війни) “План Маршалла” – економічна допомога країнам Європи після Другої світової війни, висунута у 1947 р. держсекретарем США Джорджем К. Маршаллом. “План Маршалла” – напевно, ключовий для нас досвід, бо ми інституційно та ментально споріднені з європейськими країнами.

Варто зазначити, що допомога від цієї програми надходила переважно у вигляді безоплатної допомоги (більше 80%), тоді як менше 20% становили кредити. Першочергова мета – це відновлення промисловості. Тому європейські країни мали: полегшити обмін товарами й послугами між собою, забезпечити розвиток виробничих потужностей, вжити низку фінансових заходів для зміцнення валюти тощо.

Контролювали використання коштів спеціальні фонди, до яких входили як представники США, так і країн Європи. Кошти “не вливалися” безпосередньо у бюджет країни, а виділялися за цільовим принципом, зокрема на придбання промислових товарів та сільськогосподарської продукції⁸.

Передумовами для початку його впровадження стали складні обставини в Західній Європі в повоєнний період. Європейські країни (насамперед Німеччина, Франція, Італія) без зовнішньої допомоги не могли забезпечити стабільне функціонування власних економік. “План Маршалла” почав реалізовуватися з 1947 р. і був зосереджений на таких аспектах, як підвищення продуктивності праці у промисловості та сільському господарстві, фінансова стабілізація та розвиток торгівлі. Саме завдяки “Плану Маршалла” було розроблено механізм використання власних і запозичених коштів (коли перші використовуються для поточних витрат, а другі – для капітальних інвестицій). Більше того, фінансова допомога була пов’язана з реалізацією структурних реформ, спрямованих на нарощування виробництва та розвиток торгівлі. Завдяки цьому протягом 1947–1952 рр. країнам Європи вдалося досягти рівня майже повоєнного відновлення економіки високорозвиненого індустріального регіону з населенням майже 400 млн. осіб. Згідно з “Планом Маршалла”, США надавали безоплатну фінансову допомогу, проте її обсяг становив у середньому до 10% ВВП по європейських країнах. Також надавалися кредити і був забезпечений доступ продукції європейських підприємств на американський ринок.

Важливою особливістю “Плану Маршалла” була принципово нова схема розрахунків за кредитами, яка вела до багаторазового збільшення задіяних коштів. Наприклад, німецький завод замовляв деякі деталі у США. Проте американський виробник цих деталей отримував за них гроші (у доларах США) не від замовника, а з урядового фонду “Плану Маршалла”. Замовник же вносив еквівалент у німецьких марках у спеціально створений європейський фонд. У свою чергу, з коштів цього фонду фінансувалися довгострокові пільгові кредити підприємствам для нових інвестицій. У кінцевому підсумку, в міру повернення підприємствами своїх боргів, кошти фонду дозволили європейським

⁸

<https://nv.ua/ukr/opinion/viy-na-v-ukrajini-yak-vidbuduvati-ukrajinu-pislya-viyni-zahidna-nimechchina-ostanni-novini-50250055.html> (дата звернення: 25.09.2022 р.)

державам розплатитися із США. Така підтримка, безумовно, відіграла свою позитивну роль. Проте варто відмітити, що не лише грошова допомога визначала успіх, а й організаційна робота, яку проводила американська адміністрація, добиваючись від західноєвропейських держав злагодженої та самостійної роботи з відновлення зруйнованих економік їх країн. Таким чином, поряд із безпрецедентною зовнішньою фінансовою допомогою, вирішальним моментом у “Плані Маршалла” стали зусилля самих європейців – ентузіастів ідеї відродження, мирної та об’єднаної Європи, які змогли самостійно й успішно вирішити свої економічні проблеми.

У цьому контексті доцільно проаналізувати досвід Німеччини, яка пережила швидке та ефективне економічне відновлення. “Німецьке економічне диво” становить приклад успішного виходу з гострої кризи в результаті виважених дій політичного керівництва, що втримало політичну стабільність і збалансувало втручання держави в економічне життя країни, на основі створення бази швидкого розвитку економіки, в поєднанні із зовнішньою економічною підтримкою.

Так, почавши в 1948 р. економічну і грошову реформу, міністр економіки Німеччини Л. Ерхард, який увійшов в історію як батько “німецького економічного дива”, заклав фундамент соціальної ринкової економіки. Основні тези його плану такі:

- зробити економіку передбачуваною;
- за допомогою одержуваних завдяки “Плану Маршалла” коштів досягти тривалого стабільного поживлення;
- при важкому матеріальному руйнуванні економіки доцільно розпочати оновлення речового виробничого капіталу для забезпечення високої продуктивності праці;
- підвищення продуктивності праці необхідно досягти шляхом стимулювання виробництва споживчих товарів;
- кінцевою метою будь-якого господарювання може бути лише споживання.

Головними елементами запропонованої Л. Ерхардом моделі розвитку соціального ринкового господарства були:

- 1) умовою економічного прогресу неодмінно має бути свобода ринку, а не командне втручання в економіку;
- 2) свободу ринку обов’язково треба поєднувати з соціальною рівновагою, без чого суспільство буде роздерте грою стихійних ринкових сил;
- 3) роль держави дуже істотна, але вона полягає не в безпосередньому адмініструванні в економіці, а у створенні “рамкових” умов, загальних “правил чесної гри” для всіх;
- 4) чесне змагання в політиці, а також в економіці;
- 5) держава надає й надаватиме допомогу тим, хто її потребує, в той же час кращий шлях – це “самопоміччя” людини, коли, наприклад, дрібний підприємець, який збанкрутував, отримує від держави субсидію, здобуває нову освіту, змінює кваліфікацію й успішно розвиває новий бізнес тощо;
- 6) необхідна стабільність економічної політики та основоположних законів, які не можуть змінюватися щороку. Необхідним є тут захист приватної власності, яка за дотримання попередньо викладених умов слугуватиме як інтересам конкретних власників, так і інтересам всього суспільства;
- 7) основним суб’єктом приватної власності має бути не олігархія, а середній клас;
- 8) важливо здійснити пенсійну реформу. Проведена Л. Ерхардом у 1957 р. пенсійна реформа базувалася на “концепції трьох колон”: по-перше – законна державна пенсія, по-друге – виробниче пенсійне страхування, по-третє – пенсійне самозабезпечення або власні накопичення;
- 9) захист навколишнього середовища, особливо на державному рівні, є важливим фактором соціально-економічного прогресу;

10) без довіри народу до влади та обраного курсу неможлива як політична демократія, так і економічний розвиток⁹.

Загалом, запропонована Л. Ерхардом модель соціально-ринкової економіки зумовила успіх концепції устрою держави. Вона показала вдале поєднання економічної та соціальної політики. Відтак історія економічного відродження Німеччини після Другої світової війни є одним з прикладів успішної реалізації ідей лібералізації економіки за збалансованої участі держави в економічному житті.

На основі проведеного аналізу можна зробити наступні висновки. По-перше, усі країни, що постраждали від воєнних дій потребували величезної фінансової допомоги. По-друге, найбільшим фінансовим донором були США. По-третє, наданої фінансової допомоги постраждалим від воєнних дій країнам відбувалося шляхом використання різноманітних фінансових механізмів – від надання безповоротної фінансової допомоги, до створення різноманітних фінансових фондів з принципово новими схемами розрахунків за надані довгострокові пільгові кредити підприємствам для нових інвестицій. По-четверте, фінансова допомога надавалася в основному на проведення структурних реформ, спрямованих на нарощування промислового виробництва та розвиток торгівлі. По-п'яте, значна частина фінансової допомоги спрямовувалася на НДДКР від яких напряму залежали майбутні успіхи промислового сектору.

Висновки. Загалом, виходячи із світового досвіду та враховуючи безпрецедентну фінансову, військову і політичну підтримку зовнішніми партнерами, для України сьогодні важливо визначити пріоритети економічного розвитку. Це обумовлено тим, що саме визначення галузевих векторів промислового розвитку України дозволить залучити необхідний розмір фінансування та направити ресурси в ті види промислової діяльності, відновлення яких посилять можливості обороноздатності та піднесення економічного розвитку України.

На наш погляд, такі пріоритети мають формуватися на основі розвитку стратегічно важливих видів промислової діяльності, які інтегровані в глобальний світ, і мають мультиплікативний ефект в забезпеченні енергонезалежності та формуванні напрямів технологічних проривів, завдяки яким Україна зможе інтегруватися в сучасний глобальний перерозподіл інноваційних видів діяльності та забезпечувати собі рівноправність участі, в тому числі й шляхом вироблення якомога вищого ступені переробки кінцевої продукції для цих цілей. Більше того, стратегічні цілі мають формуватися, враховуючи необхідність повоєнного відновлення промисловості на засадах використання в першу чергу внутрішніх ресурсів для таких видів промислової діяльності, як: видобування й глибока переробка титану, літію, алюмінію та на їх основі виробництва високотехнологічної продукції для цілей кінцевого споживача, а також створення умов для розвитку атомної енергетики та виробництва синтетичного палива. Посилює значення перспектив розвитку вищеназваних видів промислової діяльності й те, що Україна має потужну науково-дослідну та дослідно-конструкторську базу, наукові школи в галузі матеріалознавства, металургії та інженерії титану, літію, алюмінію, атомної енергетики, синтетичного палива тощо, які мають можливість на високому науково-практичному рівні здійснювати супровід подальшого конкурентоспроможного розвитку нових проривних наукоємних технологій та виробництв.

Враховуючи світові тенденції промислового розвитку, для розробки та впровадження високотехнологічних технологій необхідним є проведення міждисциплінарних досліджень та підвищення рівня координації, взаємодії держави, бізнесу та науки. Відповідно, це потребує розробки стратегічних документів та наукового супроводження для вирішення питань стосовно повоєнного відновлення та розвитку перспективних видів промислової діяльності з метою забезпечення конкурентоспроможного рівня виробництва, надійного та якісного енергопостачання для внутрішнього ринку, а також

⁹ URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/dobrobut-za-erhardom-vitoki-nimeckogo-ekonomichnogo-vidrodzhennya> (дата звернення: 25.09.2022 р.)

підвищення конкурентоспроможності на ринках енергетичних ресурсів країн ЄС. Наразі важливими є розробка та науковий супровід реалізації національних стратегічних ініціатив з розвитку інноваційних видів промислової діяльності в повоєнному відновленні України, адже це відповідає пріоритетним напрямкам плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, переліку пропозицій щодо пріоритетних реформ та стратегічних ініціатив Національної ради з відновлення України від наслідків війни відповідно до Указу Президента від 21 квітня 2022 року № 266/2022 р.

Список використаних джерел.

1. Грицак Я. Й. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. 432 с.
2. Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків : Віват, 2015. 304 с.
3. Оцінка втрат України від воєнного вторгнення РФ: макроекономічний вимір. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 1. С. 8–51.
4. Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога : монографія. Харків : ФОП Павленко О. Г., 2015. 268 с.
5. Скрипниченко М. І., Кузнецова Л. І., Білоцерківець О. Г. Сценарні макрооцінки післявоєнної відбудови економіки України. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 3. С. 48–74.
6. Чалюк Ю. Глобальні соціально-економічні наслідки російсько-української війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-54>.
7. Амоша О., Новікова О., Залознова Ю., Панькова О., Касперович О. Формування моделі стратегічного розвитку Донбасу: від сучасних реалій до візії майбутнього. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. Вип. 3 (61). С. 234–245.
8. Abraham D., Ngoga T., Said J., Yachin M. How Israel became a world leader in agriculture and water. Insights for today's developing countries. Institute for Global Change. 2019. 52 p.
9. Власюк О. С. План Маршалла для України: економічні, реформаторські та зовнішньополітичні аспекти. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 3. С. 5–13.
10. Гуменюк В. В. Зарубіжний досвід повоєнної трансформації державного управління і уроки для України. *Економіка України*. 2022. № 8. С. 34–54. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.034>.
11. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. № 1 (686). С. 75–89.
12. Сенор Д., Сингер С. Країна стартапів: Історія ізраїльського економічного дива. Київ : Yakaboo Publishing, 2019. 368 с.
13. Шаров О. М. Уроки та перспективи “плану Маршалла” для України. *Економіка України*. 2015. № 4. С. 12–18.
14. Бондарчук Т. Л. Політика переходу від аграрного до високотехнологічного експорту в умовах постійних воєнних загроз: досвід держави Ізраїль для України. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 2. С. 93–122.

References.

1. Hrytsak, Ya. I. (2021), “Podolaty mynule: hlobalna istoriia Ukrainy” [Overcoming the past: the global history of Ukraine], Portal, Kyiv, Ukraine.
2. Mahda Y. V. (2015), “Hibrydna viina: vyzhyty i peremohty” [Hybrid warfare: survive and win], Vivat, Kharkiv, Ukraine.
3. Otsinka vtrat Ukrainy vid voiennoho vtorhnennia RF: makroekonomichni vymir [Estimation of Ukraine’s Losses from the Military Aggression of the Russian Federation: A Macroeconomic Dimension], *Ekonomika i Prognozuvanna*, 2022, vol. 1, pp. 8–51.
4. Rushchenko, I. P. (2015), “Rosiisko-ukrainska hibrydna viina: pohliad sotsiolooha” [Russian-Ukrainian hybrid warfare: look sociologist], FOP Pavlenko O. H., Kharkiv, Ukraine.

5. Skrypnychenko, M. I., Kuznetsova, L. I. and Bilotserkivets', O. H. (2022), "Stsenarni makrootsinky pisliavoiennoi vidbudovy ekonomiky Ukrainy" [Scenario Based Macro Assessments of the Post-War Recovery of Ukraine's Economy]. *Ekonomika i Prognozuvanna*, vol. 3, pp. 48–74.
6. Chaliuk, Y. (2022). Global Socio-Economic Implications of the Russia-Ukraine War. *Economy and Society*, vol. 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-54>.
7. Amosha, O., Novikova, O., Zaloznova, Yu., Pankova, O. and Kasperovych, O. (2020), Formuvannya modeli stratehichnoho rozvytku Donbasu: vid suchasnykh realii do vizii maibutnoho [Formation of the model of strategic development of Donbass: from modern realities to the vision of the future]. *Ekonomichniy visnyk Donbasu*, vol. 3 (61), pp. 234–245.
8. Abraham, D., Ngoga, T., Said, J. and Yachin, M. (2019), How Israel became a world leader in agriculture and water. Insights for today's developing countries. Institute for Global Change. 52 p.
9. Vlasyuk, O. S. (2014), "Plan Marshalla dlia Ukrainy: ekonomichni, reformatorski ta zovnishnopolitychni aspekty" [The Marshall Plan for Ukraine: economic, reformative and foreign policy aspects]. *Strategic Priorities*, vol. 3, pp. 5–13.
10. Humeniuk, V. (2022). "Zarubizhnyi dosvid povoiennoi transformatsii derzhavnogo upravlinnia i uroky dlia Ukrainy" [Foreign Experience of Post-War Transformation of Public Administration and Lessons for Ukraine], *Ekonomika Ukrainy*, vol. 8, pp. 34–54. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.034>.
11. Ivanov, S. V. (2019), "Ekonomichne vidnovlennia i rozvytok krain pislia zbroinykh konfliktiv ta voien: nevtrachenii mozhlyvosti dlia Ukrainy" [Economic Recovery And Development Ocountries After Armed Conflicts And Wars: Ukraine's Opportunities That Have Not Lost Yet], *Ekonomika Ukrainy*, vol. 1 (686), pp. 75–89.
12. Senior, D., Singer, S. (2019), "Country of startups: History of Israel economic miracle", Yakaboo Publishing, Kyiv, Ukraine.
13. Sharov, O. (2015), "Uroky ta perspektyvy "planu Marshalla" dlia Ukrainy" [Lessons and perspectives of the "Marshall Plan" for Ukraine], *Ekonomika Ukrainy*, vol. 4, pp. 12–18.
14. Bodnarchuk, T. L. (2022), "Polityka perekhodu vid aharnoho do vysokotekhnolohichnoho eksportu v umovakh postiinykh voienykh zahroz: dosvid derzhavy Izrail dlia Ukrainy" [Policy of the Transition From Agricultural to High-Tech Export in Conditions of Permanent Military Threat: Israeli Experience For Ukraine]. *Ekonomika i Prognozuvanna*, vol. 2, pp. 93–122.

Стаття надійшла до редакції: 28.09.2022 р.

Рецензовано 29.10.2022 р.

Опубліковано 30.11.2022 р.